

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	1526
Land:	Irak
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat, Skilsmisse i Irak (inkludert i KRI)
Udgivet:	28. september 2023
Optaget på baggrundsmaterialet:	9. februar 2024

LANDINFO

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Irak

Skilsmisse i Irak (inkludert i KRI)

28. september 2023

© Landinfo 2023

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Fredrik Selmers vei 6

Postboks 2098 Vika

0125 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingstreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

This report concerns divorce in Iraq, both in the areas controlled by the central government in Baghdad as well as in the semi-autonomous Kurdistan region of Iraq (KRI) in the northern part of the country. The aim is to update and gather relevant information in one publication, and the report addresses legal, social, cultural, and economic aspects pertaining to the issue at hand. The report presents the legal framework covering divorce in Iraq, including in the Kurdistan region, as well as everyday practices. The report also addresses Islamic jurisprudence. Focus is on the Muslim population in Iraq. The report is extensive and is intended to function both as a regular report and a work of reference.

Sammendrag

Temanotatet tar for seg skilsmisse i Irak, både i områdene styrt av sentralregjeringen i Bagdad og den semiautonome kurdistanregionen nord i landet (KRI). Formålet er å oppdatere og samle relevant informasjon på ett sted, og notatet omhandler derfor både lovmessige, sosiale, kulturelle og økonomiske forhold knyttet til skilsmisse. Notatet omtaler den gjeldende lovgivningen i Irak, inkludert i KRI, men ser også på faktisk praksis. Rapporten beskriver også tradisjonell, islamsk lovgivning. I tråd med dette er fokus på Iraks muslimske befolkning. Notatet er omfattende både hva angår lengde og temaene som dekkes, og er derfor søkt utformet slik at det også skal kunne fungere som et oppslagsverk.

Innhold

1	Innledning.....	6
2	Skilsmisse i Irak	8
2.1	Skilsmisse i islam	9
3	Lovverket som regulerer skilsmisse	10
3.1	Personstatusloven	11
3.1.1	Skilsmisser initiert av menn	11
3.1.2	Skilsmisser initiert av kvinner	12
3.1.3	Separasjon og skilsmisse som kan initieres av begge parter	12
3.1.4	Khul'-skilsmisse	13
3.1.5	Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse	13
3.1.6	Når er skilsmissen gyldig?.....	14
3.2	Lovverket i KRI.....	14
4	Proseduren for skilsmisse.....	15
4.1	Skilsmisse må finne sted i tråd med rett lovskole	16
4.2	Forsøk på mekling	16
4.3	Skilsmisser initiert av kvinner	16
4.4	Vold i nære relasjoner.....	17
4.5	Etterregistrering av skilsmisser	17
5	Omsorgsrett for barn	18
6	Tvang og press knyttet til å ta ut eller bli hindret fra å ta ut skilsmisse	19
6.1	Skilte kvinners mulighet til å bo alene	21
6.2	Situasjonen for kvinner skilt fra personer beskyldt for tilhørighet til IS.....	22
7	Dokumentasjon knyttet til skilsmisser	23
8	Referanser	24
8.1	Muntlige kilder	24
8.2	Skriftlige kilder.....	24

1 Innledning

Dette er en oppdatering av temanotatet «Irak: Ekteskap og skilsmisse i Irak (inkludert KRI)» fra mars 2021. Oppdateringen er gjort på grunnlag av Landinfos informasjonsinnhentingsreise til Bagdad, Sulaimaniyya og Erbil i mars og april 2022. Som en del av oppdateringen har det opprinnelige temanotatet blitt delt i to: dette, som dekker skilsmisse og temanotatet «Irak: Ekteskap i Irak (inkludert i KRI)». Notatene dekker både områdene styrt av sentralregjeringen i Bagdad og den semiautonome kurdistanregionen nord i landet (KRI).

Dette notatet ser først på skilsmisser i dagens Irak, sosiale normer og hvorvidt skilsmisser er akseptert. Det diskuterer kort hvor vanlig skilsmisser er, og om antallet som finner sted er økende. Den påfølgende delen tar for seg skilsmisse innen islamsk lov. Deretter følger en detaljert gjennomgang av skilsmisse i irakisk lovverk, hvilket vil si en gjennomgang av relevante deler av personstatusloven av 1959. Dette følges igjen av en gjennomgang av den praktiske prosessen for å søke om og registrere en skilsmisse i personstatusdomstolen; dette er etter irakisk lov nødvendig for at skilsmissen skal anerkjennes av myndighetene.

Kapittel 5 ser så på lovverk og praksis knyttet til omsorg for felles barn ved skilsmisse. Dette følges av et kapittel (6) som ser på hvordan tvang kan spille inn knyttet til skilsmisser, både når det gjelder personer som tvinges til å skille seg, og personer som gjennom tvang hindres fra å skille seg. Kapittelet ser videre på situasjonen for skilte kvinner i dagens Irak (6.1), inkludert deres mulighet til å bo alene. Som en del av dette diskuteres også situasjonen for kvinner som er skilt fra menn som beskyldes for å ha bånd til den såkalte islamske staten (IS) (6.2). Helt til slutt følger så en gjennomgang av hvilken dokumentasjon et skilt par vil inneha etter skilsmisse, så fremt de følger lovens bestemmelser og går gjennom personstatusdomstolen.

Således behandler notatet både lovmessige, sosiale, kulturelle, praktiske og økonomiske forhold knyttet til skilsmisse, og det er i den anledning noen momenter det er viktig å være oppmerksom på når notatet leses. For det første er det tidvis stor forskjell mellom hva lovverket tilsier og hva som utgjør faktisk praksis knyttet til disse spørsmålene i Irak. Dette diskuteres i detalj. For det andre vil det i spørsmål knyttet til sosiale og kulturelle forhold og normer ofte være store variasjoner knyttet til geografi, etnoreligiøs tilhørighet, utdanning, klasse og annet. Dette er det viktig å ta med seg når notatet leses og anvendes.

Personstatusloven av 1959 er fundert på islamsk lovgivning (Ali 2018, s. 63), dog med viktige presiseringer. I artikkel 2 nr. 1 heter det at loven gjelder for alle irakere, med mindre de har blitt unntatt gjennom spesiell lovgivning. Registrering av skilsmisse for andre, offisielt anerkjente religioner skjer gjennom Domstolen for personstatussaker (*mahkamat al-mawad al-shakhsiyya*) i tråd med deres respektive bestemmelser (Abd al-Jabbar 2022, intervju i Bagdad). Det amerikanske utenriksdepartementet skriver at alle offisielt anerkjente religioner,

med unntak av jesidier, har egne domstoler som behandler spørsmål knyttet til ekteskap, skilsmisse og arv (U.S. Department of State 2020a, s. 5). Landinfo fikk i møte ved en personstatusdomstol i Bagdad i mars 2022, bekreftet at det her er snakk om separate domstoler, snarere enn at man behandles etter egne bestemmelser i de eksisterende personstatusdomstolene (Abd al-Jabbar 2022, intervju i Bagdad).

Artikkel 2 nr. 2 i Iraks konstitusjon viser spesifikt til følgende religiøse grupper foruten muslimer: kristne, jesidier og sabean mandeere. Formuleringen som benyttes er dog at man skal sikre den religiøse friheten til «alle individer, så som» gruppene nevnt ovenfor (Transitional National Assembly of Iraq 2005). Ifølge det amerikanske utenriksdepartementets rapport om religionsfrihet i Irak for 2021 inkluderer de offisielt anerkjente religionene i Irak de ovennevnte samt jødedommen (U.S. Department of State 2022, s. 6). Personer som bekjenner seg til religioner som ikke anerkjennes av staten må følge samme lovverk som muslimer, og vil registreres i tråd med dette i offentlige registre.

Det er videre viktig å merke seg at personstatusloven av 1959 ikke har forskjellige bestemmelser for sunni- og sjiamuslimer.

Kilder anslår at mellom 97 og 99 % av befolkningen i Irak er muslimer (CIA 2015; U.S. Department of State 2020a, s. 3). Foruten skillene mellom ulike religioner i lovverket, er det også forhold ved normer, regler og praksis knyttet til skilsmisse som varierer avhengig av religiøs tilhørighet. Fokus i dette notatet er på Iraks muslimske befolkning, som altså utgjør et suverent flertall.

Notatet omtaler både den gjeldende lovgivningen i Irak, inkludert i KRI, og tradisjonell, islamsk lovgivning. Den statlige lovgivningen refereres til som sekulær. Denne lovgivningen er basert på islamsk lovgivning, men refereres like fullt til som sekulær i dette notatet nettopp for å skille mellom den verdslige loven vedtatt og håndhevet av myndighetene på den ene siden, og religiøs lovgivning og fortolkning håndhevet av geistlige og religiøse institusjoner på den andre. Det er den sekulære lovgivningen som er gjeldende i Irak, og skilsmisser er ikke gyldige i statens øyne dersom de ikke er gjennomført i tråd med sekulær lov. Islamsk lovgivning beskrives likevel, ettersom det er mange i Irak som av ulike årsaker velger å kun følge denne, til tross for at dette altså ikke anerkjennes av offentlige myndigheter. Innen islamsk lovgivning og fortolkning er det vel å merke også forskjeller mellom ulike retninger og lovskoler, eksempelvis mellom sunni- og sjiaislam.

Notatet bygger primært på åpent tilgjengelige kilder, samt intervjuer gjennomført under Landinfos informasjonsinnhentingsreise til Irak i mars og april 2022. Landinfos tidligere publikasjoner utgjør en viktig kilde, sammen med rapporter fra kolleger i andre land. Øvrige kilder inkluderer rapporter fra

myndighetsorganer og ikke-statlige organisasjoner, lovtekster, akademiske bøker og artikler, nyhetsartikler, samt statistikk og rapporter fra FN-organer.

2 Skilsmisse i Irak

En rekke kilder har meldt at skilsmisse er et økende fenomen i Irak (Givetash 2018; Sadah 2013; Economist 2016; Latif 2010; Lifos 2016, s. 37; Kurdistan 24 2023; Baghdad Women Association 2022, intervju i Bagdad), inkludert i de kurdiskstyrte områdene i nord (Ali 2019; The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 13; Khanzad 2022, intervju i Sulaimaniyya; Jiyan Foundation for Human Rights 2020, intervju i Erbil).

Tilgjengelige kilder peker på flere årsaker til at antallet skilsmisser skal være økende, så som økonomiske problemer, ekteskap som involverer mindreårige og utroskap, noe som igjen knyttes til økt bruk av sosiale medier (Sadah 2013; Ali 2019; Economist 2016; Kurdistan 24 2023; Khanzad 2022, intervju i Sulaimaniyya). Enkelte kilder peker på mulige sosiale endringer, i alle fall i visse klasser, som tilsier at skilsmisser har blitt mer akseptert (al-Salhi 2018; Baghdad Women Association 2022, intervju i Bagdad).

En artikkel publisert i Kurdistan 24 (AFP) i 2022 viser til at Iraks *Supreme Judicial Council* offentliggjør statistikk over antallet skilsmisser som innvilges i landet, og at dette i 2021 var 73 000. Ifølge artikkelen var dette omtrent samme antall som i 2018. Det er imidlertid en økning fra perioden 2004–2014, da i gjennomsnitt 51 700 skilsmisser ble innvilget hvert år. I denne perioden endte hvert femte ekteskap i skilsmisse, ifølge samme kilde (AFP 2022). Også The Economist viser til at 20 % av alle ekteskap endte i skilsmisse i denne perioden (Economist 2016).

Det irakiske statistiske byrået, statistikkbyrået i Kurdistanregionen i Irak, helsedepartementet og UNICEF gjennomførte i 2018 sin sjette «Multiple Indicator Cluster Survey (MICS)» i Irak, som måler utviklingen i kvinner og barns rettigheter. Rapporten fant at 2 % av kvinner mellom 15 og 49 år inkludert i undersøkelsen var skilt (Central Statistical Organization et al. 2019, s. 4). Det kurdiske statistiske sentralbyrået gjennomførte sammen med FNs migrasjonsbyrå International Migration Organization (IOM) og FNs befolkningsfond (UNFPA) en omfattende demografisk undersøkelse i Kurdistanregionen i Irak (KRI) i 2017 og 2018, og fant at «(...) marital dissolution is very rare among couples», og at svært få kvinner oppga å være skilt (KRSO, UNFPA & IOM 2018, s. 24).

Tilgjengelige kilder viser med andre ord at noen titalls tusen skilsmisser finner sted i Irak hvert år, vel å merke de som innvilges og registreres gjennom rettsvesenet (se kapittel 3). Kildene viser videre til at antallet er stigende. Således er det klart at skilsmisser er et kjent og relativt vanlig fenomen som finner sted

over hele landet. Samtidig viser tilgjengelige undersøkelser at skilte personer utgjør en relativt begrenset gruppe i samfunnet som helhet.

Det er videre ikke slik at alle som ønsker det, har anledning til å ta ut skilsmisse. Tvert imot melder tilgjengelige kilder at kvinner i mange tilfeller tvinges til å forbli i ekteskap de ønsker å forlate. For det første gis ikke kvinner samme adgang til skilsmisse som menn i lovverket. For det andre kan faktorer som økonomi, sosialt stigma og press eller tvang fra familie og stamme gjøre at kvinner i praksis ikke har mulighet til å skille seg. Samtidig kan de samme faktorene i andre tilfeller i praksis tvinge kvinner til å ta i ut skilsmisse mot sin vilje (AFP 2022; U.S. Department of State 2017, s. 56; Ali 2021).

I forlengelsen av dette er det grunn til å anta at mange forhold som spiller inn når det gjelder ekteskap også er relevante hva angår skilsmisse, som kan tilsi at tilgangen til skilsmisse vil være større for kvinner i byer og kvinner fra relativt sett mer velstående familier og/eller som har høyere utdanning (se Landinfo 2023, s. 9-12). Det finske migrasjonsverket slår da også fast at skilsmisse er mindre tilgjengelig for kvinner i rurale områder enn i byer i KRI (Finnish Immigration Service 2018, s. 41). Landinfo skriver videre at kvinner i praksis ofte vil være avhengig av familiens støtte for å kunne ta ut skilsmisse (Landinfo 2014a, s. 14).

2.1 Skilsmisse i islam

Islamsk lovgivning åpner for at begge parter har muligheten til å ta ut skilsmisse. I praksis har imidlertid menn langt enklere tilgang til skilsmisse enn kvinner (Vogt 2023; Landinfo 2014a, s. 12). Videre er det forskjeller mellom ulike lovskoler og mellom sunni- og sjiaislam, slik tilfellet også er med bestemmelsene knyttet til ekteskapsinngåelse (Landinfo 2014a, s. 12; Jaafar-Mohammed & Lehman 2011, s. 9). Eksempelvis kreves det innen sjiaislam to vitner tilstede når en skilsmisse godkjennes, mens dette ikke er et krav innen sunniislam (Landinfo 2014a, s. 13). Noen felles hovedtrekk kan like fullt trekkes frem. Som vi skal se, går disse i stor grad igjen også i personstatusloven, dog med noen viktige spesifiseringer.

Innen islam settes det noen grunnleggende krav til en skilsmisse, uavhengig av hvem som ber om den. Disse tilsier at skilsmissen skal være frivillig, at den som ber om den er tilregnelig, ikke er ruset og ikke gjør det i affekt (Jaafar-Mohammed & Lehman 2011, s. 10). Disse kravene reflekteres i den irakiske personstatusloven.

Menn kan ta ut skilsmisse ved å si til ektefellen at man ønsker skilsmisse tre ganger. Disse ytringene refereres gjerne til som *talaq* (Landinfo 2014a, s. 12), et begrep som også viser til skilsmisse som sådan. Kilder påpeker videre at dette gjerne forstås slik at mannen må ytre dette ved tre separate anledninger, og gjerne med et gitt tidsrom mellom hver ytring, for at dette skal utgjøre en legitim, endelig

skilsmisse (Landinfo 2014a, s. 12; BBC u.å.). Innen sunniislam har det imidlertid også blitt akseptert at mannen kan gjenta ytringen tre ganger ved én anledning, hvorpå paret er endelig skilt (Landinfo 2014a, s. 12; Khalid 2017). Dette er imidlertid annerledes innen sjiaislam, hvor det ikke tillates at dette skjer ved én anledning (Landinfo 2014a, s. 12).

Med islam ble det videre innført en venteperiode, kjent som *'idda*. Venteperioden varer tre måneder, og i denne perioden kan ikke kvinnen gifte seg igjen. Derimot kan paret i denne perioden søke hjelp gjennom mekling, for eventuelt å finne sammen igjen (Jaafar-Mohammed & Lehman 2011, s. 8). Selv om islam tillater skilsmisse, oppfordres det ikke til en slik løsning, men snarere til å søke hjelp og mekling for å få løst sine problemer og forbli gift (Jaafar-Mohammed & Lehman 2011, s. 10; BBC u.å.). Også dette reflekteres i personstatusloven, under gitte omstendigheter.

Kvinner kan også initiere skilsmisse innen islam. En mulighet er såkalt frivillig skilsmisse, på arabisk *khul'* (BBC u.å.), og den irakiske personstatusloven åpner for dette. Hvorvidt en slik skilsmisse fordrer at mannen aksepterer den, kan være gjenstand for tolkning (Mir 2019), men i KRI spesifiserer loven eksplisitt at dette ikke er nødvendig (se punkt 3.2). Kvinner kan imidlertid også initiere skilsmisser under andre forutsetninger (Jaafar-Mohammed & Lehman 2011, s. 9), og reformister innen islamsk lovtolkning har argumentert for at kvinner har samme adgang til skilsmisse som menn (Khadduri 1978, s. 216). Lovverket i Irak åpner for at kvinner kan initiere skilsmisse også under andre forutsetninger enn *khul'*, som beskrevet i punkt 3.1.2.

Ved skilsmisse tilsier islamsk lovverk at kvinnen har omsorgsrett for eventuelle barn når disse er små, men at denne senere overføres til faren eller farens familie. Ved hvilken alder dette skjer, varierer mellom lovskolene (Vogt 2023).

Personstatusloven bygger som det fremgår her tydelig på islamsk lovgivning, men med viktige presiseringer og krav som avviker fra religiøs lov. Skilsmisser i Irak er heller ikke formelt gyldige før de er godkjent i en domstol og vedtatt ved dom (Landinfo 2014a, s. 12). Det er således ikke lovlig hverken å gifte seg eller å skille seg kun etter islamsk lovgivning. En del velger imidlertid å både gifte og skille seg uten å registrere dette hos myndighetene, som beskrevet under punkt 4.5, men kun i tråd med religiøse bestemmelser og skikker (se også Landinfo 2023, s. 23-24, 29).

3 Lovverket som regulerer skilsmisse

Skilsmisse i Irak reguleres i likhet med ekteskap av personstatusloven av 1959 (Personstatusloven 1959; Sovereignty Council of Iraq 1959b, a). Lovverket i KRI

er imidlertid noe forskjellig fra lovverket i Irak for øvrig, som følge av et vedtak i det kurdiske parlamentet i 2008. Dette er beskrevet under punkt 3.2.

3.1 Personstatusloven

Skilsmisser reguleres av artiklene 34 til 49 i personstatusloven. Artikkel 34 nr. 1 slår fast at skilsmisser initieres av en av partene i ekteskapet eller av en dommer eller en autorisert representant. Artikkel 34 nr. 2 understreker imidlertid at stedfortredere ikke godkjennes når retten gjør sine undersøkelser, under forhandlinger eller når skilsmisse inngås.

Artikkel 35 slår fast at skilsmisser ikke kan inngås av personer som er ruset, ikke er tilregnelige eller som ikke foretar rasjonelle beslutninger grunnet sinne, sykdom eller alder. Skilsmisse kan heller ikke inngås under tvang. Samme artikkel nr. 2 slår fast at en døende person ikke kan ta ut skilsmisse.

Kvinner og menn har ikke like rettigheter knyttet til skilsmisse. Kvinner kan kun søke om skilsmisse under bestemte omstendigheter, eller inngå en såkalt frivillig skilsmisse (khul') mot å si fra seg hele eller deler av brudegaven. Dette må i alle tilfeller legges frem for og godkjennes i personstatusdomstolen (altså separasjon og skilsmisse under vilkårene beskrevet i punkt 3.1.2 – 3.1.4). Skilsmisser er ikke offisielt gyldige i Irak før de er registrert og godkjent i familiedomstolen, dette gjelder også skilsmisser initiert av menn (Landinfo 2012, s. 29).

3.1.1 Skilsmisser initiert av menn

Artikkel 37 slår fast at mannen når som helst kan ta ut skilsmisse, så fremt han er tilregnelig i tråd med artikkel 35. Dette gjør mannen ved å ytre frasen «jeg skiller meg fra deg» tre ganger, i samsvar med islamsk lov beskrevet i punkt 2.1.

Artikkelen understreker imidlertid at dette etter loven kun teller som én skilsmisse, selv om det etter religiøse lover vil kunne telle som tre. Dette er igjen relevant for skillet mellom gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse, se punkt 3.1.5.

Artikkel 39 nr. 3 sier dog at dersom en domstol finner at mannen opptrådte lemfeldig eller forhastet (*muta'assaf*) på en måte som har vært skadelig for kvinnen, så kan domstolen på forespørsel fra kvinnen tilkjenne henne økonomisk kompensasjon.¹

¹ Denne artikkelen er utelatt i den amerikanske advokatforeningens oversettelse av personstatusloven, uten at det fremgår hvorfor dette er gjort. Den er imidlertid inkludert i en oversettelsen tilgjengelig gjennom UNHCR, samt i den arabiskspråklige originalen.

3.1.2 Skilsmisser initiert av kvinner

Artikkel 43 i personstatusloven slår fast at kvinner kan søke om separasjon under gitte omstendigheter. Disse spesifiseres som følger:

- Dersom mannen fengsles for tre år eller mer.
- Dersom mannen har forlatt sin kone i to år eller mer uten noen legitim grunn.
- Dersom mannen ikke kan innfri sine ekteskapelige plikter eller er infertil.
- Dersom ektemannen avstår fra å forsørge sin kone uten legitim grunn.
- Dersom ektemannen er utenlandsk statsborger og har oppholdt seg utenfor landet i minst tre år, og enten avstår fra eller ikke har mulighet til å reise inn i landet.
- Dersom mannen offisielt er ansett som savnet/forsvunnet og har vært det i minst fire år.
- Dersom mannen lider av en sykdom som umuliggjør intimt samvær, og denne ikke kan kureres.
- Kvinnen kan be om separasjon før ekteskapet er fullbyrdet, men dette fordrer at hun returnerer brudegaven til mannen samt dekker alle dokumenterbare utgifter han har hatt i forbindelse med bryllupet.
- Artikkelen slår også fast at kvinnen kan be om skilsmisse dersom hun og mannen har inngått ekteskapskontrakt, men ikke avholdt bryllupsseremoni eller fullbyrdet ekteskapet, og mannen ikke initierer bryllupsseremoni innen to år fra kontrakten ble inngått.

3.1.3 Separasjon og skilsmisse som kan initieres av begge parter

Artikkel 40 slår fast at begge parter kan søke separasjon på bakgrunn av følgende:

- Dersom en av partene skader den andre eller deres barn på en måte som gjør at ekteskapet ikke kan fortsette. Avhengighet av alkohol eller narkotika regnes inn under dette (se også punkt 4.4).
- Dersom mannen begår utroskap.
- Dersom en av partene var under 18 år da ekteskapet ble inngått uten at en dommer hadde gitt tillatelse til dette.
- Dersom ekteskapet ble inngått med tvang og er fullbyrdet (dersom det ikke er fullbyrdet kan det annulleres, se kapittel 6).
- Dersom mannen tar en kone nummer to uten rettslig tillatelse til dette.

Artikkel 41 slår fast at begge parter har rett til å søke separasjon dersom det oppstår en uenighet mellom dem. I slike tilfeller skal retten søke å mekle og å oppnå forsoning ved hjelp av personer som oppnevnes til å forhandle mellom partene (se punkt 4.2). Dersom de ikke oppnår forsoning, kan retten innfri

skilsmisse. Dersom retten finner at kvinnen er skyld i uenigheten, vil hun måtte betale tilbake opptil halvparten av brudegaven, og mer dersom ekteskapet ikke ble fullbyrdet.

Skilsmisse som innvilges etter artiklene 40-43 i personstatusloven, anses som en delvis ugjenkallelig skilsmisse (se punkt 3.1.5).

3.1.4 Khul'-skilsmisse

Khul'-skilsmisse er en frivillig skilsmisse, som gjerne initieres av kvinnen (Landinfo 2011, s. 4). Artikkel 46 i personstatusloven slår fast at slike skilsmisser er tillatt, og beskriver hvordan de skal foregå. Begge parter må enes om skilsmissen, som må legges frem for og godkjennes av en dommer. Artikkel 46 nr. 3 slår fast at ektemannen kan godta en slik skilsmisse mot en kompensasjon som kan være større eller mindre enn brudegaven. Menneskerettighetsorganisasjonen Jiyan oppga i et møte i 2020 at dette for mange kvinner vil være den eneste mulige veien til å oppnå skilsmisse (Jiyan Foundation for Human Rights 2020, intervju i Erbil). Tilsvarende viser en artikkel i det irakiske magasinet Jummar fra oktober 2022 til at mange kvinner kun vil kunne oppnå skilsmisse dersom de sier fra seg sine økonomiske (og øvrige) rettigheter (al-Mashat 2022).

Artikkel 46 slår fast at khul' regnes som en delvis ugjenkallelig skilsmisse.

3.1.5 Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse

Personstatusloven skiller mellom gjenkallelig (*raja 'i*) og ugjenkallelig (*ba'in*) skilsmisse. Reglene for dette er beskrevet i artikkel 38.

En gjenkallelig skilsmisse er reversibel gjennom kvinnens venteperiode, kjent som *'idda*. Kvinner må i tråd med personstatuslovens artikler 47 til 50 observere en venteperiode dersom hun blir skilt eller dersom ektemannen dør. Venteperioden er tre måneder ved skilsmisse og fire måneder og ti dager dersom ektefellen dør (artikkel 48). Ved en gjenkallelig skilsmisse kan ektemannen vende tilbake til konen i løpet av venteperioden, og ekteskapet kan gjenopptas uten at det inngås ny ekteskapskontrakt (artikkel 38 nr. 1). Landinfo skriver videre at venteperioden tilsvarer en separasjon i norsk forstand, og at paret i denne perioden kan bo sammen, men med separate soverom (Landinfo 2012, s. 30).

Det finnes to typer ugjenkallelig skilsmisse: delvis ugjenkallelig skilsmisse (*baynuna sughra*) og absolutt ugjenkallelig skilsmisse (*baynuna kubra*). Artikkel 38 nr. 2, bokstav a sier at mannen etter en delvis ugjenkallelig skilsmisse har lov til å gifte seg med kvinnen igjen, men med en ny ekteskapskontrakt. Artikkel 45 i personstatusloven sier at skilsmisser som innvilges etter vilkårene beskrevet under punktene 3.1.2 og 3.1.3 anses som delvis ugjenkallelige skilsmisser. Dersom mannen tar ut skilsmisse ved å ytre ønske om dette og ikke går tilbake til sin kone

i løpet av venteperioden, anses det også som en delvis ugjenkallelig skilsmisse (Landinfo 2012, s. 30).

En absolutt ugjenkallelig skilsmisse inntreffer når en mann har skilt seg fra sin kone ved tre separate anledninger og venteperioden etter siste gang har gått ut uten at paret har funnet sammen igjen (artikkel 38 nr. 2, bokstav b). Paret kan da ikke gifte seg igjen før etter at kvinnen har vært gift med og skilt seg fra en annen mann (Landinfo 2012, s. 30).

3.1.6 Når er skilsmissen gyldig?

Artikkel 39 nr. 2 slår fast at en ekteskapsattest er gyldig frem til den er gjort ugyldig av en domstol. Skilsmissen er med andre ord ikke gyldig i myndighetenes øyne før den er registrert i familiedomstolen (se kapittel 4).

Dersom et par kun er viet religiøst, og ekteskapet ikke er registrert gjennom familiedomstolen i tråd med loven, kan heller ikke paret få godkjent og registrert skilsmisse hos myndighetene. I slike tilfeller må paret først registrere ekteskapet i tråd med loven, for så å søke skilsmisse (Minwalla 2011, s. 34; Landinfo 2023, s. 29). Dersom paret kun skiller seg religiøst og aldri registrerer hverken ekteskap eller skilsmisse hos myndighetene, vil dette kunne lede til en rekke problemer, som beskrevet under punkt 6.2.

3.2 Lovverket i KRI

Personstatusloven av 1959 er også gyldig i KRI. Parlamentet i KRI vedtok imidlertid i 2008 enkelte endringer og tillegg til personstatusloven gjennom vedtak 15 av 2008 (Act No. 15 2008). Endringenes konsekvenser hva angår skilsmisser er mindre omfattende enn hva tilfellet er for inngåelse av ekteskap, men noen sentrale punkter er viktige å merke seg:

- Artikkel 21 i parlamentets vedtak åpner for at en dommer kan godta en khul'-skilsmisse initiert av en kvinne også i tilfeller der mannen ikke sier seg enig i skilsmissen (endringer i artikkel 46 i den opprinnelige loven).
- Artikkel 18 i parlamentets vedtak slår fast at en kvinne kan søke om skilsmisse dersom mannen tar en kone nummer to (endringer i artikkel 40 av den opprinnelige loven).
- Artikkel 17 i parlamentets vedtak slår fast at myndighetene i KRI skal yte bistand til fraskilte kvinner som ikke har noen inntekt inntil vedkommende får en jobb eller gifter seg på nytt.

4 Prosedyren for skilsmisse

Skilsmisser må innvilges av og registreres gjennom personstatusdomstolen for at de skal være gyldige i statens øyne i Irak, og i forlengelsen av dette for at man skal kunne oppdatere egne opplysninger i sivilregisteret². Inntil en skilsmisse er innvilget og registrert gjennom personstatusdomstolen (eller domstolen for personstatussaker for personer tilhørende enkelte minoriteter, se kapittel 1), og man har levert dokumentasjon på dette til sitt lokale sivilregistreringskontor, vil man være registrert som gift i sivilregisteret.

Et par vil vel å merke kunne anses som skilte av familie og lokalsamfunn dersom de kun gjennomfører en religiøs skilsmisse, men staten anerkjenner ikke denne skilsmissen før den eventuelt etterregistreres gjennom personstatusdomstolen, som beskrevet i punkt 4.5. Landinfo fikk i møte med personstatusdomstolen et klart inntrykk av at slike etterregistreringer var relativt vanlig, og ikke nødvendigvis noe som medførte praktiske problemer, så fremt ekteskap i utgangspunktet var registrert. Dersom et par både har giftet seg og skilt seg religiøst uten å registrere noen av hendelsene gjennom personstatusdomstolen, vil det fortsatt være mulig å etterregistrere begge, så fremt det kan gjøres i tråd med prosedyrene beskrevet her og i temanotatet «Ekteskap i Irak (inkludert i KRI)» (2023).

Beskrivelsen av prosedyrene for å inngå skilsmisse er basert på Landinfos møte med en dommer ved en personstatusdomstol i Bagdad i mars 2022 (Abd al-Jabbar 2022).

Et par som ønsker å skille seg må møte i personstatusdomstolen. De vil da bli spurt om hvorfor paret ønsker å skille seg, og om begge parter ønsker skilsmisse. Dette vil igjen bestemme hvilken type skilsmisse det er snakk om, og i forlengelsen av de kriteriene dommeren ser til når det skal avgjøres om vilkårene for den aktuelle typen skilsmisse er møtt.

Landinfo fikk opplyst at begge parter i utgangspunktet må møte, men at det også er mulig at kun én av partene møter så fremt skilsmissen likevel kan skje i tråd med kravene som stilles i loven. Man behøver ikke møte i den personstatusdomstolen hvor man inngikk ekteskapet, man kan møte i en hvilken som helst personstatusdomstol. Dersom en av partene befinner seg i utlandet, vil domstolen be om kontaktinformasjon til vedkommende fra utenriksstasjonen som dekker det aktuelle landet, slik at begge parter kan kalles inn til domstolen.

² Sivilregisteret i Irak omtales av og til også som folkeregisteret. Siden et folkeregister også inkluderer innbyggernes bosted, benytter vi her benevnelsen sivilregister i stedet for folkeregister. Begrepet sivilregister er også mer i tråd med det arabiske originalbegrepet. I henhold til Loven om nasjonalt ID-kort skal imidlertid Irak koble sivilregisteret sammen med bostedsregisteret, men dette er ennå ikke gjennomført.

Uavhengig av type skilsmisse og hvem som initierer denne, vil det være dommeren som vurderer om kravene som stilles i loven for den gitte typen skilsmisse er imøtekommet. Dersom en møter alle aktuelle kriterier vil skilsmissen godkjennes.

4.1 Skilsmisse må finne sted i tråd med rett lovskole

Ved inngåelse av ekteskap gjennom personstatusdomstolen velger et par hvilken islamsk lovskole de ønsker å følge: Hanafi, som de fleste sunniarabere i Irak følger, eller Ja'afari, som de fleste sjiamuslimer i Irak følger. I møte med personstatusdomstolen fikk Landinfo opplyst at også mange sunnimuslimer velger å følge Ja'afari-skolen.

Når et par skal skille seg, må dette skje i tråd med den lovskolen de valgte å følge da de giftet seg. Paret, eller den parten som søker skilsmisse, må i alle tilfeller registrere en sak for domstolen, for så å få skilsmissen vurdert og eventuelt godkjent. Dette gjelder også i tilfeller hvor mannen ber om skilsmisse i tråd med bestemmelsene beskrevet under punkt 3.1.1.

Ja'afari-skolen anses å i større grad beskytte kvinner mot vilkårlige skilsmisser enn Hanafi-skolen, og stiller da også flere krav til at en skilsmisse skal kunne godkjennes. Mens Hanafi-skolen godtar at mannen kun ber om skilsmisse, og så melder dette inn til domstolen, krever Ja'afari-skolen at mannen også presenterer vitner som kan bekrefte at skilsmissen har funnet sted. Ja'afari-skolen krever videre at paret ikke har delt seng på minimum en måned.

4.2 Forsøk på mekling

Om det oppstår en konflikt for et par, og paret så kommer sammen til domstolen for å søke om skilsmisse, vil domstolen forsøke å mekle og å forsone partene, i tråd med artikkel 41 av personstatusloven (se punkt 3.1.3). Alle personstatusdomstoler har et eget kontor, *al-bahth al-ijtima* 'i (sosiale undersøkelser), bemannet av sosialarbeidere. En ansatt ved kontoret vil gjøre undersøkelser og forsøke å klarlegge hva som er årsaken til parets konflikt og uenighet, og vil forsøke å mekle mellom partene. Det vil være den ansatte ved kontoret som avgjør hvor omfattende forsøk på mekling som gjennomføres.

Om paret fremdeles ønsker skilsmisse etter dette, vil saken overføres til en dommer. En dommer vil sette seg inn i saken, møte paret og høre fra begge parter samt fra sosialarbeideren. Dommeren avgir så sin kjennelse.

4.3 Skilsmisser initiert av kvinner

Kvinner kan også initiere en skilsmisse, under gitte forutsetninger (se punkt 3.1.2). Det vil, som i andre saker, være dommeren som avgjør hvorvidt disse

forutsetningene er møtt. Dersom en kvinne ber om skilsmisse, vil mannen innkalles til retten. Mannen vil bli forsøkt kontaktet, og får en svarfrist fra retten. Om mannen ikke responderer innen fristen (og dermed ikke møter opp i retten), vil skilsmissen likevel kunne godtas, så fremt lovens krav anses å være møtt.

En artikkel i det irakiske magasinet Jummar, fra oktober 2022, viser imidlertid til at menn i praksis vil kunne trenere prosessen ved å ikke møte opp i domstolen. Artikkelen viser videre til at dette skyldes at domstolene favoriserer menn, og hevder at mange menn bevisst trenerer skilsmissesaker for å presse kvinnene til å si fra seg sine økonomiske (og øvrige) rettigheter. Ifølge artikkelen vil det i mange tilfeller kunne ta flere år fra en kvinne søker om skilsmisse til denne innvilges gjennom rettslig kjennelse (al-Mashat 2022).

4.4 Vold i nære relasjoner

Landinfo fikk i møte i personstatusdomstolen opplyst at kvinner kan be om å få innvilget skilsmisse dersom ektemannen utsetter kvinnen for vold, noe det også åpnes for i personstatuslovens artikkel 40. Det ble imidlertid ikke spesifisert hva som i slike tilfeller utgjør vold som gir rett til skilsmisse. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at den irakiske straffelovens paragraf 41 åpner for at en mann kan «straffe» sin kone innenfor «visse grenser» (Iraqi Penal Code 1969):

There is no crime if the act is committed while exercising a legal right. The following are considered to be in exercise of a legal right:

- (1) The punishment of a wife by her husband, the disciplining by parents and teachers of children under their authority within certain limits prescribed by law or by custom.

Dersom en kvinne søker skilsmisse på bakgrunn av vold og overgrep, må hun legge frem en legeattest og en bekreftelse fra en kriminaldomstol på at mannen etterforskes. Dette fordrer at kvinnen først besøker et sykehus og beskriver hva hun har vært utsatt for, hvilket automatisk skal føre til at det åpnes en etterforskning. Kvinnen vil da få dokumentasjon hun kan legge frem i personstatusdomstolen.

4.5 Etterregistrering av skilsmisser

Det er mulig å etterregistrere skilsmisser gjennomført religiøst utenfor personstatusdomstolen, på samme måte som det er mulig å etterregistrere religiøst inngåtte ekteskap (for mer om dette, se Landinfo 2023, s. 29). For å etterregistrere en skilsmisse, må paret søke om å få godkjent denne gjennom personstatusdomstolen. Slik Landinfo forstår det, vil det være en dommer som vurderer om skilsmissen skal godkjennes. Dersom skilsmissen godkjennes, vil paret få utstedt en attest kalt *tasdiq talaq khariji* (تصديق طلاق خارجي, godkjennelse

av ekstern skilsmisse). Denne attesten kan så benyttes for å registrere skilsmissen i sivilregisteret.

Landinfo fikk i møte med personstatusdomstolen opplyst at det ikke er uvanlig at slike skilsmisser registreres en god stund etter at de har funnet sted, og i noen tilfeller flere år senere. Datoen som settes for skilsmissen, og som vil fremgå av attesten paret får utstedt, vil gjerne være datoen mannen sa at han ønsket å skille seg, så fremt det er mannen som har initiert skilsmissen. Landinfo fikk ikke opplyst hvordan dato for skilsmissen fastsettes dersom det er kvinnen eller paret sammen som har initiert skilsmissen.

5 Omsorgsrett for barn

Omsorgsrett etter skilsmisse reguleres av artikkel 57 i personstatusloven, en artikkel som har vært gjenstand for en rekke endringer siden loven først ble vedtatt i 1959 (Personstatusloven 1959; Sovereignty Council of Iraq 1959a). Artikkel 57 nr. 1 sier at en mor skal gis prioritet hva angår omsorg for barnet (*al-'umm 'ahaqq bi-hadanat al-walad*) under og etter ekteskapet, med mindre dette kan være til skade for barnet. Artikkel 57 nr. 2 sier at en mor som har omsorg må være tilregnelig og i stand til å ta vare på barnet. Den slår imidlertid også fast at domstolen (altså personstatusdomstolen) skal slå fast mors og fars rettigheter hva angår omsorgsrett.

Artikkel 57 nr. 4 slår fast at faren har rett til å følge eller vurdere oppveksten, oppdragelsen og utdannelsen til den som er under omsorg (*lil- 'ab al-nazar fi shu 'un al-mahdun wa-tarbiyyathu wa-ta 'limhu*), frem til vedkommende er ti år. Den slår videre fast at domstolen kan forlenge omsorgsretten for en person til vedkommende er 15 år, dersom dette er i barnets interesse, og at barnet kun kan bo hos en mor som er tilkjent omsorg. Artikkel 57 nr. 5 fastslår at barnet etter fylte 15 år kan velge hvorvidt vedkommende ønsker å bo hos mor, far eller en annen slektning frem til fylte 18 år, så fremt retten anser at vedkommende er rasjonell i sitt valg. Artikkel 57 nr. 7 slår fast at far skal få omsorgsretten dersom en mor som er gitt omsorgsrett dør eller bryter betingelsene for omsorgen.

Formuleringene i loven er således noe tvetydige, men ulike kilder tolker det dithen at domstolen avgjør omsorg, at dette gjelder frem til barnet er fylt ti år, at det så kan forlenges frem til fylte 15, og at barnet deretter bestemmer selv. Det amerikanske utenriksdepartementet skriver at faren er et barns verge, men at moren ved en skilsmisse kan tilkjennes omsorgsrett frem til barnet er ti år, og at denne kan forlenges til barnet er 15 år (U.S. Department of State 2020b, s. 51). Det kanadiske immigrasjonsverket skriver at en fraskilt kvinne har omsorgsrett frem til fylte ti år, eventuelt forlenget til 15, så fremt dette er i barnets interesse (IRB 2002).

Landinfo skriver at eventuelle omsorgstvister avgjøres av retten, men at mor oftest tilkjennes omsorgsrett dersom retten finner henne skikket til dette (Landinfo 2010, s. 2). Kilder peker like fullt på at prosessen for å få tilkjent omsorg kan være svært krevende (AFP 2022). Landinfo viser til at en mulig årsak til at en kvinne ikke gis omsorgsrett, er at hun anses å ha et dårlig moralsk omdømme (Landinfo 2010, s. 2). Tilsvarende skriver Minwalla at kvinner som tiltales og dømmes for utroskap kan miste tilgang til sine barn (Minwalla 2011, s. 21). Samme kilde melder at kvinner også kan bli presset av sin ektemann eller hans familie til å si fra seg omsorgsrett for å få innvilget skilsmisse (Minwalla 2011, s. 35), noe også det finske migrasjonsverket viser til (Finnish Immigration Service 2018, s. 41; se også al-Mashat 2022). Sistnevnte kilde melder også at det forekommer at ektemann eller ektemanns familie fratar en kvinne hennes barn med makt ved skilsmisse (Finnish Immigration Service 2018, s. 42).

Disse bestemmelsene gjelder også i KRI, og det kurdiske parlamentets endringer i personstatusloven berørte ikke artikkel 57.

Enkelte medier melder at spørsmålet om omsorgsrett og artikkel 57 av personstatusloven har vært gjenstand for mye debatt i Irak, blant annet sommeren/høsten 2020. Enkelte grupper har protestert mot det de mener er en lov som gir menn få rettigheter, herunder svært begrenset samvær med barna dersom mor gis omsorgen. Andre grupper fastholder imidlertid at loven er sentral for å sikre kvinners rettigheter (Salih 2020; NRT 2020).

6 Tvang og press knyttet til å ta ut eller bli hindret fra å ta ut skilsmisse

Artikkel 35 nr. 1 av personstatusloven forbyr eksplisitt skilsmisser tatt ut under tvang. Det kurdiske parlamentets endringer til personstatusloven i 2008 inkluderte endringer av denne artikkelen, men det eksplisitte forbudet mot tvang ble opprettholdt (artikkel 14 nr. 1. i parlamentets vedtak). Kurdistanregionens lov mot vold i hjemmet av 2011 forbyr også eksplisitt tvungen skilsmisse i artikkel 2 nr. 1 (Act No. 8 2011).

Etterlevelsen av dette lovverket er imidlertid ofte mangelfull, slik tilfellet også er med bestemmelsene som regulerer tvang knyttet til ekteskap (se Landinfo 2023, s. 30-36). En rekke kilder melder at kvinner av egen familie, ektemann eller av ektemannens familie presses eller tvinges til både å forbli i ekteskap og å ta ut skilsmisser mot sin vilje; at kvinner grunnet sosialt stigma og/eller økonomi i praksis ikke alltid har noen reell mulighet til å ta ut skilsmisse; at kvinner kan miste omsorg for og tilgang til egne barn som følge av skilsmisse; og at kvinner kan risikere sanksjoner, vold og i ytterste konsekvens drap utført av egen familie/stamme, ektemannen eller ektemannens familie/stamme dersom de skiller

seg/ikke skiller seg (Minwalla 2011, s. 35-36; Finnish Immigration Service 2018, s. 41-42; The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 13; Puttick 2015, s. 16; Landinfo 2011, s. 2-3; 2014a, s. 14; al-Mashat 2022).

Flere kilder skriver at stigmaet og skammen knyttet til skilsmisse kan være så sterkt at kvinner forblir eller presses av sin familie til å forbli i ekteskap med voldelige menn (Minwalla 2011, s. 35; Puttick 2015, s. 19; Finnish Immigration Service 2018, s. 41; AFP 2022; Ali 2021). I Landinfos temanotat «Irak: Ære og æresrelatert vold» fremgår det at det å søke om skilsmisse mot familiens, stammens eller ektemannens vilje vil kunne anse å skade en eller flere av de berørte familienes/stammens ære (Landinfo 2022, s. 19). Tilsvarende skriver advokaten Sherizaan Minwalla at kvinner kan risikere vold og i ytterste konsekvens å bli drept dersom de gjennomfører en skilsmisse familien anser som skamfull (Minwalla 2011, s. 36).

Miriam Puttick knytter dette til selvmord, og mer spesifikt til kvinner som tar livet av seg ved å tenne på seg selv, et fenomen som er særlig utbredt i KRI. Puttick skriver at dette ofte kan knyttes til vanskelige eller voldelige ekteskap, og at «mange kvinner føler at det å ta sitt eget liv» er eneste utvei fordi de ikke har en reell mulighet til å forlate ekteskapet (Puttick 2015, s. 16). Også andre kilder viser til dette (Finnish Immigration Service 2018, s. 33; Arango 2012).³

Det finske migrasjonsverket skriver at kvinner også kan bli presset eller tvunget til å si fra seg rettigheter dersom de tar ut skilsmisse. Samme kilde skriver videre at menn i enkelte tilfeller skiller seg uten å gi sin ektefelle beskjed, slik at ektefellen ikke har mulighet til å påvirke omstendighetene rundt skilsmissen (Finnish Immigration Service 2018, s. 41; se også al-Mashat 2022). Som det fremgår av personstatusloven, må alle skilsmisser innvilges gjennom personstatusdomstolen. Dersom man kun har giftet seg religiøst, vil dette imidlertid være annerledes, ettersom ekteskapet ikke er registrert hos myndighetene.

Det amerikanske utenriksdepartementet skrev i sin rapport om menneskerettighetspraksiser i Irak for 2016, at lokale og internasjonale NGO-er melder at det de omtaler som tvungne skilsmisser finner sted, særlig sør i landet. Det amerikanske utenriksdepartementet beskriver dette som en praksis hvor ektemannen eller hans familie truer med skilsmisse for å presse kvinnens familie til å gi vedkommende penger. Det er særlig mindreårige som har blitt giftet bort som er utsatte for dette, og dersom skilsmisse finner sted risikerer de at egen familien nekter dem å vende hjem, slik at de i praksis vil være overlatt til seg selv (U.S. Department of State 2017, s. 56).

³ Det er imidlertid viktig å merke seg at flere kilder melder at slike tilfeller ikke alltid utgjør selvmord: kvinner kan tvinges til å ta sitt eget liv av sin familie, eller familien kan drepe en kvinne for så å forsøke å dekke over drapet som et selvmord eller en ulykke (Puttick 2015, s. 16; The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 11, 28).

Landinfo har ikke funnet tall som angir omfanget av tvang knyttet til skilsmisse, hverken hva angår personer som tvinges til å skille seg eller som tvinges til å forbli i et ekteskap mot sin vilje.

6.1 Skilte kvinners mulighet til å bo alene

Flere kilder melder at det kan være svært vanskelig, og i mange tilfeller umulig, for skilte kvinner å bo alene. I 2010 skrev Landinfo at skilte kvinner i KRI vanligvis står overfor et valg mellom å gifte seg på nytt eller å flytte tilbake til sine foreldre (eller brødre dersom foreldrene er døde). Det vil være svært vanskelig for kvinner å finne et eget sted for seg og eventuelle barn, fordi dette strider mot kulturelle normer (Landinfo 2010, s. 1-2). Udlændingestyrelsen og Landinfo skrev i 2018 at det fremdeles var stigmatiserende å være en enslig, skilt kvinne i KRI, og at en skilt kvinne på landsbygda ikke vil kunne bo alene. En velutdannet kvinne med egen inntekt som bor i en større by vil derimot kunne bo alene, så fremt vedkommende ikke er i konflikt med familien (The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 13).

Med referanse til Irak som helhet, skriver kilder at det generelt er svært vanskelig og lite akseptert for kvinner å bo alene (Finnish Immigration Service 2018, s. 1, 41; The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 37). Dette ble bekreftet i møter med henholdsvis menneskerettighetsorganisasjonen Jiyan i 2020 og kvinnerettsorganisasjonen Baghdad Women Association i 2022 (Baghdad Women Association 2022, intervju i Bagdad; Jiyan Foundation for Human Rights 2020, intervju i Erbil). I praksis utgjør dette ytterligere en grunn til at mange kvinner vil være avhengige av familiens støtte, eller i det minste aksept, før de kan søke om skilsmisse, fordi de vil være avhengige av å kunne flytte inn med familien dersom retten innvilger skilsmisse.

Udlændingestyrelsen og Landinfo melder imidlertid at situasjonen er annerledes for enker, og at det er akseptert at enker bor alene i KRI (The Danish Immigration Service & Landinfo 2018a, s. 13). Også det finske migrasjonsverket viser til kilder som melder at det er relativt vanlig for enker å bo alene i Irak som helhet, dog ofte i nærhet til familien (Finnish Immigration Service 2018, s. 40).

Samtidig er det forhold som antyder at synet på kvinner som bor alene potensielt kan være i endring. Som beskrevet innledningsvis melder en rekke kilder at antallet skilsmisser stiger i både KRI og Irak for øvrig, og enkelte av disse hevder også at synet på skilsmisse er i endring (al-Salhi 2018; Baghdad Women Association 2022, intervju i Bagdad).

Videre har flere årtier med krig og konflikt ført til at mange hushold i dag ledes av kvinner, og at det således er flere kvinner som i praksis bor alene. FN meldte i 2013 at 10 % av alle hushold i Irak ledes av kvinner som er «enker, skilte, separerte eller som besørger syke partnere» (UN Country Team in Iraq 2013, s. 2).

Det er liten grunn til å tro at dette tallet har sunket de senere årene, og al-Monitor skrev i 2016 at antallet enker øker i Irak (al-Jaffal 2016). FNs migrasjonsbyrå IOM skrev 29. november 2020 at 40 % av de gjenværende husholdene i leirene for internt fordrevne i områdene styrt av regjeringen i Bagdad (som siden har blitt stengt) var ledet av kvinner (IOM 2020, s. 3).

6.2 Situasjonen for kvinner skilt fra personer beskyldt for tilhørighet til IS

Flere kvinneledete husholdninger er ledet av kvinner som beskyldes for å ha tilknytning til den såkalte islamske staten (IS) (International Crisis Group 2020, s. 3; Amnesty International 2018, s. 5). Dette dreier seg om familier som gjennom sin nærmeste familie, korrekt eller feilaktig, beskyldes eller anses for å ha hatt et bånd til IS. Dette vil kunne være etterlatte etter personer som er drept, pågrepet eller forsvunnet. I 2018 meldte NBC om en sterk økning i antallet skilsmisser i kjølevannet av kampen mot IS, som ble tilskrevet kvinner som søkte å skille seg fra menn som hadde blitt med i IS (Givetash 2018).

Disse familiene utgjør en svært stigmatisert gruppe som befinner seg i en ekstremt vanskelig situasjon, og mange har liten eller ingen mulighet til å vende hjem (Bobseine 2019, s. 4; UNGA 2020, s. 8-10). En rekke kilder melder at mange også nektes tilgang til ID-dokumenter og andre offisielle dokumenter, og/eller sikkerhetsklarering som kan være nødvendig for å fornye dokumenter (Amnesty International 2018, s. 22; International Crisis Group 2020, s. 5-6; UNGA 2020, s. 8-9).

Human Rights Watch skrev i 2018 at dette inkluderte tilgang til skilsmisseattester og dødsattester (HRW 2018), hvilket igjen kan skape en rekke problemer. Uten en dødsattest vil ikke enker kunne arve eiendom eller motta pensjon etter sine ektemenn (HRW 2018; Finnish Immigration Service 2018, s. 35). Uten dødsattest eller skilsmisseattest vil heller ikke en kvinne kunne gifte seg igjen (HRW 2018), ettersom irakiske kvinner etter loven kun kan være gift med én mann (Dette fremgår av artikkel 3 av personstatusloven: Sovereignty Council of Iraq 1959b, a).

Videre er det svært vanskelig for kvinner som er eller har vært gift med personer som beskyldes for bånd til IS å registrere barn i sivilregisteret. Dette dreier seg om barn født i IS-kontrollerte områder eller på flukt, og som ikke er registrert i sivilregisteret. For at barn skal kunne registreres må foreldrene være gift, og ekteskapet må etterregistreres om nødvendig. Om foreldrene er skilt eller ektemannen er død før barnet registreres, må dette også dokumenteres. Den irakiske staten godtar ikke dokumenter utstedt av IS. Manglende tilgang på offisielle dokumenter som dødsattester og skilsmisseattester medfører dermed at svært mange barn forblir uregistrerte. Barn som ikke er registrert i sivilregisteret har ikke tilgang til ID-dokumenter, og heller ikke til offentlige tjenester som skole og helsehjelp. Disse barna risikerer også å bli statsløse (Amnesty International

2018, s. 22; The Danish Immigration Service & Landinfo 2018b, s. 31; HRW 2019, s. 4; UNHCR 2019, s. 64; International Crisis Group 2020, s. 5-6; UNGA 2020, s. 8-9; Kilde 1-A 2022, intervju i Erbil; se også Landinfo 2020).

7 Dokumentasjon knyttet til skilsmisser

Når personstatusdomstolen har godkjent en skilsmisse, utsteder den så en skilsmisseattest (Landinfo 2012, s. 31; 2014a, s. 15). Datoen som settes for skilsmissen vil enten være datoen paret sier skilsmissen fant sted, presumptivt om man er enige om dette, eller en dato dommeren i personstatusdomstolen fastsetter (Abd al-Jabbar 2022, intervju i Bagdad).

Par som har skilt seg religiøst utenfor domstolen, og senere får skilsmissen godkjent og registrert gjennom personstatusdomstolen, vil få utstedt en attest kalt *tasdiq talaq khariji* (bekreftelse på ekstern skilsmisse), som beskrevet under punkt 4.5.

Etter å ha fått innvilget og registrert skilsmissen gjennom personstatusdomstolen må paret registrere skilsmissen ved sitt lokale sivilregistreringskontor og få utstedt nye ID-kort, i tråd med loven om nasjonalt ID-kort, artikkel 11 og 12 (COR 2016). Det er vel å merke ikke mulig å få utstedt nye ID-kort hvis man er i utlandet. Utstedelse av ID-kort krever personlig fremmøte, blant annet fordi biometri skal registreres. Dette tilsier at dersom man skiller seg i utlandet, skal man i utgangspunktet reise til Irak for å få utstedt nytt ID-kort (Musa 2022, intervju i Bagdad).

I noen tilfeller vil et par kunne vente med å flytte sammen, også etter at ekteskapet er inngått. Dersom paret skiller seg før de har flyttet sammen, anses ikke ekteskapet som fullbyrdet, og dette vil fremgå av skilsmisseattesten (Landinfo 2014b, s. 1).

Når et par gifter seg vil de få generert et nytt familienummer, som er felles for alle familiens medlemmer. Ved skilsmisse vil mannen beholde dette nummeret, mens kvinnen igjen vil registreres med sitt opprinnelige familienummer, altså hennes fars familienummer. Dette gjelder også dersom kvinnens far er død (Ammar 2022, intervju i Bagdad).

8 Referanser

8.1 Muntlige kilder

Abd al-Jabbar, Hassan (2022). Førstedommer, personstatusdomstolen i al-Ba'ya, Bagdad. Intervju i Bagdad, 28. mars.

Ammar, Ismail (2022). Sjef for Unified National ID Card office. Intervju i Karada, Bagdad, 27. mars.

Baghdad Women Association (2022). Intervju i Bagdad, 28. mars.

Jiyan Foundation for Human Rights (2020). Intervju i Erbil, 26. februar.

Khanzad (2022). Intervju i Sulaimaniyya, 30. mars.

Kilde 1-A (2022). Anonym humanitær kilde. Intervju i Erbil, 5. april.

Musa, Ali (2022). Brigadergeneral, Nasjonalitetsdirektoratet. Intervju i Bagdad, 27. mars.

8.2 Skriftlige kilder

Act No. 8 (2011, 21. juni). *The Act of Combating Domestic Violence in Kurdistan Region Iraq*. Tilgjengelig fra https://govkrd.b-cdn.net/OtherEntities/High%20Council%20of%20Women%20Affairs/English/Publications/Laws/2.%20Act%20no.%208%20from%202011_%20The%20Act%20of%20Combating%20Domestic%20Violence%20in%20Kurdistan%20Region%20of%20Iraq.pdf [lastet ned 31. august 2023].

Act No. 15 (2008, 13. november). *The Act to Implement the Amended Law No. (188) of the year 1959; Personal Status Law, in Iraq Kurdistan Region*. Tilgjengelig fra https://govkrd.b-cdn.net/OtherEntities/High%20Council%20of%20Women%20Affairs/English/Publications/Laws/1.%20Act%20No.%2015%20of%202008%20The%20Act%20to%20Implement%20the%20Amended%20no%20188%20of%201959_%20Personal%20Status%20Law,%20in%20Kurdistan%20Region%20of%20Iraq.pdf [lastet ned 31. august 2023].

AFP (2022, 19. oktober). In Iraq, divorce rates soar even as stigma persists for women. *Kurdistan 24*. Tilgjengelig fra <https://www.kurdistan24.net/en/story/29755-In-Iraq,-divorce-rates-soar-even-as-stigma-persists-for-women> [lastet ned 6. september 2023].

al-Jaffal, O. (2016, 14. august). Amid war on IS, Iraq's widows and orphans face neglect. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/widows-orphans-iraq-economy.html> [lastet ned 31. august 2023].

al-Mashat, Zainab (2022, 12. oktober). أعمارهن تمضي بانتظار الطلاق: للرجال أولوية على النساء في محاكم العراق [Livene går mens de venter på skilsmisse: Menn prioriteres over kvinner i Iraks domstoler]. *Jummar*. Tilgjengelig fra <https://jummar.media/1951> [lastet ned 18. september 2023].

al-Salhi, R. (2018, 3. august). In Baghdad, Newly Divorced Women Celebrate Split Their Way. *Niqash*. Tilgjengelig fra <https://web.archive.org/web/20190830113737/http://www.niqash.org/en/articles/society/5647/> [lastet ned 2. desember 2020].

- Ali, S. (2019, 4. mars). Analyst says rising divorce rates in Kurdistan 'alarming'. *Kurdistan 24*. Tilgjengelig fra <https://www.kurdistan24.net/en/news/052b907c-6a8f-43e0-bee5-d11af09feec3> [lastet ned 31. august 2023].
- Ali, Sura (2021, 30. juli). Custody bill favouring fathers draws condemnation in Iraq. *Rudaw*. Tilgjengelig fra <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iraq/300720211> [lastet ned 6. september 2023].
- Ali, Z. (2018). *Women and Gender in Iraq: Between Nation-Building and Fragmentation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Amnesty International (2018, april). *The Condemned. Women and Children Isolated, Trapped and Exploited in Iraq*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/download/Documents/MDE1481962018ENGLISH.PDF> [lastet ned 31. august 2023].
- Arango, T. (2012, 6. juni). Where Arranged Marriages Are Customary, Suicides Grow More Common (Published 2012). *The New York Times*. Tilgjengelig fra <https://www.nytimes.com/2012/06/07/world/middleeast/more-suicides-in-iraq-region-where-arranged-marriage-is-common.html> [lastet ned 31. august 2023].
- BBC (u.å.). What does Islam say about divorce and remarriage? - Marriage and divorce - GCSE Religious Studies Revision - BBC Bitesize. *BBC*. Artikkelen er ikke lenger tilgjengelig på nett [lastet ned 12. januar 2021].
- Bobseine, H. (2019, 7. november). *Tribal Justice in a Fragile Iraq*. Washington D.C.: The Century Foundation. Tilgjengelig fra <https://tcf.org/content/report/tribal-justice-fragile-iraq/> [lastet ned 31. august 2023].
- Central Statistical Organization; Kurdistan Regional Statistics Office; Ministry of Health & UNICEF, dvs. United Nations Children's Fund (2019, 7. januar). *2018 Multiple Indicator Cluster Survey (MICS6) Briefing*. Bagdad: Central Statistical Organization, Kurdistan Regional Statistics Office, Ministry of Health, UNICEF. Tilgjengelig fra https://iraq.un.org/sites/default/files/2022-02/English_7MICS6.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- CIA, dvs. Central Intelligence Agency (2015, september). *Middle East and North Africa. Religious Affiliation by Country*. Langley: CIA. Tilgjengelig fra https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/7d32d01febbf043f3142d920da02366e/Middle_East_Religion_graphic_FINAL_WFB_2015.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- COR, dvs. Iraq Council of Representatives (2016). *Qanun al-bitqa al-shakhsiyya raqm 3 li-sanat 2016 [Lov om ID-kort nr. 3 av 2016]*. Tilgjengelig fra <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/105259/128690/F1377618310/gg0256.pdf> [lastet ned 22. januar 2021].
- The Danish Immigration Service & Landinfo (2018a, 9. november). *Kurdistan Region of Iraq (KRI): Women and men in honour-related conflicts*. København: The Danish Immigration Service. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/5beacadd4.html> [lastet ned 31. august 2023].
- The Danish Immigration Service & Landinfo (2018b, november). *Northern Iraq Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI)*. København: The Danish Immigration Service. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/11/Northern-Iraq-Security-IDPs-disputed-areas-Udl%C3%A6ndingestyrelsen-Landinfo-November-2018.pdf> [lastet ned 31. august 2023].

- Economist (2016, 17. september). Divorce in Iraq - Breaking up in Baghdad. *The Economist*. Tilgjengelig fra <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/09/17/breaking-up-in-baghdad> [lastet ned 31. august 2023].
- Finnish Immigration Service (2018, 22. mai). *Overview of the Status of Women Living Without a Safety Net in Iraq*. Helsinki: Finnish Immigration Service. Tilgjengelig fra https://migri.fi/documents/5202425/5914056/Report_Women_Iraq_Migri_CIS.pdf/ab7712ba-bad7-4a1f-8c1f-f3f4013428a7/Report_Women_Iraq_Migri_CIS.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- Givetaash, L. (2018, 5. juli). Divorce on the rise in Iraq as wives cut ties to ISIS militants. *NBCNews*. Tilgjengelig fra <https://www.nbcnews.com/news/world/divorce-rise-iraq-wives-cut-ties-isis-militants-n888541> [lastet ned 31. august 2023].
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2018, 25. februar). *Iraq: Families of Alleged ISIS Members Denied IDs*. Beirut: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2018/02/25/iraq-families-alleged-isis-members-denied-ids> [lastet ned 31. august 2023].
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2019). *World Report 2019: Iraq, events of 2018*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/iraq#cf69d8> [lastet ned 21. august 2023].
- International Crisis Group (2020, 19. oktober). *Exiles in Their Own Country: Dealing with Displacement in Post-ISIS Iraq*. Brussel: ICG. Tilgjengelig fra <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/b79-exiles-their-own-country-dealing-displacement-post-isis-iraq#:~:text=2020%2020%2B%20minutes-Exiles%20in%20Their%20Own%20Country%3A%20Dealing%20with%20Displacement%20in%20Post,perceived%20to%20have%20jihadist%20ties> [lastet ned 31. august 2023].
- IOM, dvs. International Organization for Migration (2020, 29. november). *DTM Emergency Tracking Movement of Camp IDPs 23-29 november 2020*. Bagdad: IOM. Tilgjengelig fra http://iraqdtm.iom.int/files/IDP-Movements/202012146186_ET_Camp_Movements_29_Nov_2020.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- Iraqi Penal Code (1969, juli). *Iraqi Penal Code*. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/452524304.html> [lastet ned 31. august 2023].
- IRB, dvs. Immigration and Refugee Board of Canada (2002, 29. mai). *Iraq: Procedure for divorce; whether a woman can divorce her husband if he is out of the country*. Ottawa: IRB. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/3df4be4d8.html> [lastet ned 31. august 2023].
- Jaafar-Mohammed, I. & Lehman, C. (2011). Women's Rights in Islam Regarding Marriage and Divorce. *Journal of Law and Practice*, 4(1). Tilgjengelig fra <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=lawandpractice> [lastet ned 31. august 2023].
- Khadduri, M. (1978). Marriage in Islamic Law: The Modernist Viewpoints. *The American Journal of Comparative Law*, 26(2), 213-218. Tilgjengelig fra <http://www.jstor.org/stable/839669> [lastet ned 31. august 2023].
- Khalid, S. (2017, 22. august). What is 'triple talaq' or instant divorce? *Al-Jazeera*. Tilgjengelig fra <https://www.aljazeera.com/features/2017/8/22/what-is-triple-talaq-or-instant-divorce> [lastet ned 31. august 2023].

- KRSO, dvs. Kurdistan Regional Statistics Office; UNFPA, dvs. United Nations Population Fund & IOM, dvs. International Organization for Migration (2018, 13. september). *Demographic Survey Kurdistan Region of Iraq*. Bagdad: IOM. Tilgjengelig fra https://reliefweb.int/attachments/24664eaa-e358-30cd-8c7f-4b3d6ff269eb/KRSO_IOM_UNFPA_Demographic_Survey_Kurdistan_Region_of_Iraq.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- Kurdistan 24 (2023, 3. april). Iraq records over 6,000 divorce cases in one month. *Kurdistan 24*. Tilgjengelig fra <https://www.kurdistan24.net/en/story/31089-Iraq-records-over-6,000-divorce-cases-in-one-month> [lastet ned 6. september 2023].
- Landinfo (2010, 7. desember). *Irak: Situasjonen for skilte kvinner i Sulaymaniya*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra Landdatabasen [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2011, 30. september). *Irak: Spesifikke problemstillinger knyttet til tvangsekteskap og skilsmisse*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra Landdatabasen [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2012, 6. mars). *Skilsmisse og gjengifte med samme person i ni muslimske land*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Skilsmisse-og-gjengifte-med-samme-person-i-ni-muslimske-land-06032012.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2014a, 12. september). *Irak: Muslimsk ekteskapsinngåelse og skilsmisse*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Irak-Temanotat-Muslimsk-ekteskapsinng%C3%A5else-og-skilsmisse-12092014.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2014b, 28. mai). *Irak: Når regnes et inngått ekteskap som gyldig?* Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/Irak-Respons-N%C3%A5r-regnes-et-inng%C3%A5tt-ekteskap-som-gyldig-28052014.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2020, 15. desember). *Irak: Familie, klan og stammenavn og beskyldninger om bånd til IS*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2020/12/Irak-respons-Klaner-stammer-og-tilknytning-til-IS-15122020.pdf> [lastet ned 21. august 2023].
- Landinfo (2022, 10. mars). *Irak: Ære og æresrelatert vold*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2022/03/Temanotat-Irak-AEre-og-aeresrelatert-vold-10032022-1.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- Landinfo (2023, 25. april). *Ekteskap i Irak (inkludert i KRI)*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2023/04/Irak-temanotat-Ekteskap-i-Irak-inkludert-i-KRI-25042023.pdf> [lastet ned 22. august 2023].
- Latif, N. (2010, 10. januar). Worry over rise in divorce rate. *The National*. Tilgjengelig fra <https://www.thenationalnews.com/world/mena/worry-over-rise-in-divorce-rate-1.500706> [lastet ned 31. august 2023].
- Lifos (2016, 18. juli). *Irak: säkerhetsläget – första halvåret 2016*. Norrköping: Lifos. Tilgjengelig fra <https://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=37795> [lastet ned 31. august 2023].
- Minwalla, Sh. (2011, januar). *Institutionalized Violence Against Women and Girls. Laws and Practices in Iraq*. Chicago: Heartland Alliance. Tilgjengelig fra <https://www.heartlandalliance.org/international/wp-content/uploads/sites/15/2017/02/Institutionalized-Violence-Against-Women-and-Girls-in-Iraq-Laws-and-Practices-January-2011.pdf> [lastet ned 31. august 2023].

- Mir, S. (2019, 16. februar). Divorce, Islam and me: 'I will for ever be the woman who left two husbands'. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/feb/16/divorce-islam-me-woman-who-left-two-husbands> [lastet ned 31. august 2023].
- NRT (2020, 11. oktober). Ba'da tazayud halat al-talaq.. al-mar'a al-niyabiyya tuwaddihu bi-sha'n qanun hadanat al-atfal [Etter en økning i antall skilsmisser.. Familie- og oppvekstkomiteen i parlamentet klargjør vedrørende loven om omsorgsrett]. *NRT*. Artikkelen er ikke lenger tilgjengelig på nett [lastet ned 8. desember 2020].
- Personstatusloven (1959). *Qanun al-'ahwal al-shakhsiyya raqm 188 li-sannat 1959 wa ta'dilatuhu* [Personstatusloven nummer 188 av 1959 og dens tillegg]. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=5c76654f4> [lastet ned 31. august 2023].
- Puttick, Miriam (2015, november). *The Lost Women of Iraq: Family-based Violence During Armed Conflict*. London: Ceasefire Centre for Civilian Rights & Minority Rights Group. Tilgjengelig fra https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/11/MRG-report-A4_OCTOBER-2015_WEB.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- Sadah, A. (2013, 17. januar). Iraqi Divorce Rates, Social Problems On Rise. *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/iraq-divorce-increase-violence.html> [lastet ned 31. august 2023].
- Salih, I. (2020, 13. oktober). Al-'iraq: al-hadana lil-'ummahat wasat mu'aradat al-aba' [Irak: omsorgsrett til mødre møter motstand fra fedre]. *France24*. Tilgjengelig fra <https://www.france24.com/ar/20201013-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B6%D8%A7%D9%86%D8%A9-%D9%84%D9%84%D8%A3%D9%85%D9%87%D8%A7%D8%AA-%D9%88%D8%B3%D8%B7-%D9%85%D8%B9%D8%A7%D8%B1%D8%B6%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A2%D8%A8%D8%A7%D8%A1> [lastet ned 31. august 2023].
- Sovereignty Council of Iraq (1959a). *Iraq: Personal Status Law and Its Amendments* (1959). Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/5c7664947.html> [lastet ned 31. august 2023].
- Sovereignty Council of Iraq (1959b). *Law № (188) of the year 1959 Personal Status Law and Amendments (English Translation)*. Tilgjengelig fra https://www.peacewomen.org/sites/default/files/lawref_iraqpersonalstatuslaw1959_aba_0.pdf [lastet ned 31. august 2023].
- Transitional National Assembly of Iraq (2005). *The Constitution of Iraq*. Bagdad: Transitional National Assembly of Iraq. Tilgjengelig fra https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en [lastet ned 31. august 2023].
- U.S. Department of State (2017, 3. mars). *Country Reports on Human Rights Practices 2016 – Iraq*. Washington D.C.: U.S. Department of State,. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/01/Iraq-1.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- U.S. Department of State (2020a, 10. juni). *2019 Report on International Religious Freedom - Iraq*. Washington D.C.: U.S. Department of State,. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/IRAQ-2019-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf> [lastet ned 31. august 2023].
- U.S. Department of State (2020b, 11. mars). *Country Reports on Human Rights Practices 2019 – Iraq*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/03/2019-Country-Reports-on-Human-Rights-Practices-Iraq.pdf> [lastet ned 31. august 2023].

[content/uploads/2020/03/IRAQ-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT-1.pdf](#) [lastet ned 31. august 2023].

U.S. Department of State (2022, 2. juni). *2021 Report on International Religious Freedom: Iraq*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/reports/2021-report-on-international-religious-freedom/iraq/> [lastet ned 21. august 2023].

UN Country Team in Iraq (2013, 13. mars). *Women in Iraq Factsheet*. Bagdad: UN Country Team in Iraq. Tilgjengelig fra <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Women%20in%20Iraq%20Factsheet%20March%202013.pdf> [lastet ned 31. august 2023].

UNGA, United Nations General Assembly Human Rights Council (2020, 13. mai). *Visit to Iraq. Report of the Special Rapporteur on the human rights of internally displaced persons*. New York: United Nations General Assembly Human Rights Council. Tilgjengelig fra <https://undocs.org/en/A/HRC/44/41/Add.1> [lastet ned 31. august 2023].

UNHCR, dvs. United Nations High Commissioner for Refugees (2019, mai). *International Protection Considerations with Regard to People Fleeing the Republic of Iraq*. Genève: UNHCR. Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/pdfid/5cc9b20c4.pdf> [lastet ned 31. august 2023].

Vogt, K. (sist oppdatert 11. mai 2023). *Islam*. Oslo: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra <https://snl.no/islam> [lastet ned 31. august 2023].